

UOT 81`255.2

Tofiq CAHANGİROV
Bakı Dövlət Universitetinin dosenti

**NİZAMİ GƏNCƏVİNİN “XOSROV VƏ ŞİRİN” POEMASININ
AZƏRBAYCAN DİLİNDƏ FİLOLOJİ TƏRCÜMƏSİ HAQQINDA**

Açar sözlər: *Nizami Gəncəvi, Həmid Məmməd zadə, “Xosrov və Şirin”, filoloji tərcümə, semantik təhriflər*

Key words: *Nizami Ganjevi, Hamid Mammedzade, “Khosrov and Shirin” poem, philological translation, semantic distortions*

Ключевые слова: *Низами Ганджеви, Хамид Маммедзаде, «Хосров и Ширин», филологический перевод, смысловые искажения.*

Giriş.

Son illər Nizami Gəncəvi irsinin öyrənilməsi və nəşri sahəsində Azərbaycan alimləri tərəfindən dəyərli tədqiqat işləri aparılmış və qiymətli əsərlər yazılmışdır. Bu əsərlər arasında Nizami Gəncəvinin əsərlərinin Azərbaycan dilinə filoloji tərcüməsi özünəməxsus yer tutur.

Nizami əsərlərinin Azərbaycan dilinə filoloji tərcüməsi haqqında bir-iki qəzet məqaləsi istisna olmaqla bu tərcümələrin keyfiyyəti haqqında sanballı məqalələr dərc edilməmişdir. Vaxtilə Nizami adına Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi muzeyinin təşəbbüsü ilə Nizami lektoriyasında “Sirlər Xəzinəsi” və “Xosrov və Şirin” əsərlərinin filoloji tərcüməsi haqqında məruzə edilmişdir.¹ Çox təəssüf ki, nədənsə bu nəcib iş də sonralar dayanırılmışdır.

Nizami Gəncəvinin “Xosrov və Şirin” poemasının filoloji tərcüməsinin müəllifi filologiya elmləri doktoru, professor Həmid Məmməd zadədir. Tərcümənin keyfiyyətindən danışmadan əvvəl qeyd etməliyik ki, prof. H.Məmməd zadə fars dilindən Azərbaycan dilinə tərcümə sahəsində özünün dəsti-xətti olan mütərcimlərdəndir. Onun tərcümələri ədəbi ictimaiyyət tərəfindən yüksək qiymətləndirilmiş və oxucuların rəğbətini qazanmışdır.

“Xosrov və Şirin” poemasının filoloji tərcüməsinin orijinalında müqayisə etdikdə məlum olur ki, mütərcim tərcümənin öhdəsindən böyük məharətlə gəlmiş, orijinalın ruhuna, məzmununa sadıq qalmaqla yanaşı, Nizami incilərini Azərbaycan dilində səsləndirməyə müvəffəq olmuşdur. Lakin tərcümədə müəyyən məna təhriflərinə də yol verilmişdir. Bunlar hansılardır?

1. Mətnin düzgün oxunmaması nəticəsində yaranan səhvlər.

Düzgün oxunmayan və nəticədə tərcümədə səhvə yol verilən bir neçə beytə diqqət yetirək:

Befərmani ge xahəd xəlq ra koşt,

Bedəstəş dəh qələm yə'ni dəh ənkoşt. (Xosrov və Şirin, 1960: 95)

Filoloji tərcümədə oxuyuruq:

Bir fərmanda xalqı öldürə bilən [adamın] əlinə qələm ver və özünü təslim et. (Xosrov və Şirin, 1983: 64)

İkinci misrada on mənasında olan “dəh” sözü “deh” kimi yanlış oxunmuş və “dādən” feilinin əmr forması kimi “ver” mənasında tərcümə edilmişdir. Həmçinin tərcümədə oxuduğumuz “özünü təslim et” cümləsi orijinalda yoxdur. Digər tərəfdən “bedəstəş

¹Nəzərdən keçirdiyiniz məqalə 1984-cü ildə Nizami lektoriyasında hörmətli mütərcimin iştirakı ilə müzakirə edilmişdir.

dəh qələm”, yəni “əлиндə on qələm” söz birləşməsini şair özü misrada izah edərək “yə'ni dəh ənkəşt” “yəni on barmaq” mənasında olduğunu göstərmişdir. Deməli, beyt belə tərcümə olunmalıdır:

“Onun on barmağı on qələmdir,

Onların hansı ilə fərman versə, xalqı öldürə bilər”.

Maraqlıdır ki, həmin beytin bədii tərcüməsi orijinala daha yaxın tərcümə edilmişdir: Xalqın ölümünə yazmaqçün fərman,

Əлиндə on qələm hazırdır hər an (Xosrov və Şirin, 1871: 40)

Bundan əlavə, beytin şərhində isə “əлиндə on qələm” söz birləşməsi “on barmağa” işarə edildiyi mənasında olması kimi izah edilmişdir.

Əgər dövlət bəvəd karəm bedəstəş.

Ço doulet-e xod konəm Xosrovpərəstəş. (Xosrov və Şirin, 1871: 102)

Filoloji tərcümədə oxuyuruq:

“Əgər əлиндəki dövlətə işim düşsə,

Elə edərəm ki, o da Xosrovpərəst olar”. (Xosrov və Şirin, 1983: 67)

Beytin birinci misrası düzgün tərcümə olunmayıb. Belə ki, “karəm” sözü “işim” mənasında tərcümə edilib. Halbuki, həmin sözün leksik-qrammatik omoqrafı olan “karəm” sözü “ke” bağlayıcısının “avərdən” (gətirmək) feilinin iltizam forması olan “arəm”lə birləşməsindən əmələ gəlmişdir. Digər tərəfdən “Bedəstəş” sözü “əлиндəki” mənasında tərcümə edilib. Lakin bu sözdəki “əş” şəkilçisi 3-cü şəxsin təkini bildirən engeltika və “onu” mənasındadır. Bu misrada “onu” dedikdə Şirin nəzərdə tutulur. Deməli, “əgər arəm bedəstəş” cümləsi “onu ələ keçirəmə” kimi tərcümə olunmalıdır. Həmin misrada “dövlət” sözü var-dövlət, sərvət mənasında olmayıb, “bəxt” mənasındadır. Beləliklə, beyt belə tərcümə edilməlidir:

Əgər bəxt mənimlə olsa onu [Şirini]

ələ keçirərəm,

Elə edərəm ki, o da mənim bəxtim kimi

Xosrovpərəst olsun.

Məşhur nizamişünas alim Vəhid Dəstgirdi də həmin beyti şərh edərkən səhvə yol vermişdir. O beyti nəsrə çevirərək yazmışdır:

“Yəni əgər kar-e mən dəst-dəst-e şirin doulet və səltənət başəd”. (Xosrov və Şirin, 1333: 56)

(Əgər mənim işim Şirinin əлиндə dövlət və səltənət olarsa?)

Çox ehtimal ki, ustad Vəhidin yanlış izahı sətri tərcüməyə də öz təsirinin göstərib. Vaxtilə İranın görkəmli yazıçısı Sadiq Hidayət “Cəld-e həftom əz Xəmse-ye Nezami” adlı məqaləsində ustad V.Dəstgirdinin həmin şərhinə irad tutmuş və misranı nəsrə çevirərək yazmışdır:

Əgər bəxt başəd ge u ra bedəst beyavərəm. (Hedayət, 1341: 385)

(Əgər bəxt olarsa, onu ələ keçirərəm.)

2. İdiomatik ifadələrin hərfi tərcüməsi nəticəsində yaranan səhvlər

Orijinalda belə bir beyt var:

Konun gər xun-e səd mesgin berizəd,

Ze bənd-e yek qoraz-e bərnəxizəd. (Xosrov və Şirin, 1333: 83)

Tərcümədə oxuyuruq:

İndi yüz məzlumun qanı axıdılarsa,

Həç bir damcı su da bənddən kənara axıdılmaz. (Xosrov və Şirin, 1960: 59)

Hörmətli mütərcim ikinci misrada “bənd” sözünü “su bəndi”, “yek qoraze” söz birləşməsini “bir damcı su”, “bərnəxizəd” feilini isə “axıdılmaz” kimi tərcümə etmişdir. Hal-

buki burada nə su bəndindən, nə də sudan söhbət gedir.

Fars dilində belə bir idiomatik ifadə var. “Əz bənd-e çizi bırxastən”. Bunun mənası “bir şeydən imtina etmək”, “qoraze” sözü isə “qızın zərrəsi” deməkdir. Deməli, beyt belə tərcümə olunmalı idi:

İndi yüz məzlumun qanı axılırsa belə,

O bir zərrə qızılından belə keçməz.

Başqa bir beytə diqqət yetirək:

To niz axər həm öz dəst-e boləndi.

Çera botxan-e ra dər dərnəbəndi. (Xosrov və Şirin, 1333: 8)

Beytin filoloji tərcüməsi belə verilmişdir:

Sən də axı əlini yüksəkliyə qaldırıb,

Nə üçün butxanənin qapısını bağlamırsan? (Xosrov və Şirin, 1983: 27)

Birinci misrada “əz dəst-e boləndi” idioması “əlini yüksəkliyə qaldırıb” kimi tərcümə edilmişdir. Misrada “qaldırmaq” feili yoxdur. Həmin idiomada “yüksək şəxsiyyət, ali mənəb, ali rütbəli olmaq” mənasındadır.

Bu idiomun söylədiyimiz mənada işlənməsinə dair Nizaminin “Sirlər xəzinəsi”ndən bir beytə diqqət yetirək:

Yaxşı olar ki, sözü gec bəyənəsən ki,

Uca rütbəli söz yarada biləsən. (Sirlər Xəzinəsi, 1981: 47)

Ustad V.Dəstgirdi də “dəst-e bolənd” idiomasının şərhinə dair yazır:

No və cens-e bolənd-o ali. (Dəstgirdi, 1335: 265)

Bütün deyilənlərdən aydın olur ki, “əz dəst-e boləndi” idioması “sən yüksək şəxsiyyətlərdənsən” kimi tərcümə olunmalıdır.

Beytin tərcüməsi belə olmalıdır:

Sən də axır yüksək şəxsiyyətlərdənsən,

Nə üçün bütxanənin qapısını bağlamırsan?

Başqa bir beyti nəzərdən keçirdək:

Şəb əngöşt-e siyah əz poşt bərdaşt,

Ze hərf-e xakiyan əngöşt bərdaşt. (Xosrov və Şirin, 1333: 82)

Tərcümədə oxuyuruq:

Gecə kömür yükünü kürəyindən aşırıdı,

Torpağın lövhündən barmağını çəkdi. (Xosrov və Şirin, 1960: 58)

Bu misrada “xakiyan” sözü “insanlar” və “əz hərf əngöşt bərdaştən” idioması “söhbətdən əl çəkmək” mənasındadır. Beləliklə, misranın tərcüməsi belə olmalıdır: İnsanların söhbətindən əl çəkdi.

Başqa bir beyti nəzərdən keçirək:

Zəmani pol bər ab-e çeşm bəsti,

Gəhi bər ab-e çeşmə pol şəkəsti. (Xosrov və Şirin, 1333: 157)

Tərcümədə oxuyuruq:

Gah gözünü suyun üstündəki körpüyə dikirdi,

Gah da çeşmənin suyu üzərindəki körpünü sındırırdı.

(Xosrov və Şirin, 1960: 91)

Tərcümədən görüldüyü kimi, “pol şəkəstən” “körpünü sındırmaq”, “pol bər ab-e çeşm bəstən” “körpüyə göz dikmək” kimi tərcümə edilmişdir. İlk növbədə diqqətinizi V.Dəstgirdinin bu idiomalar haqqında şərhinə cəlb etmək istəyirəm. O bu haqda yazır:

“1. Pol bər ab-e çeşm bəstən – barmaqla göz yaşını silmək, qarşısını almaq və dözümlü olmaq.

2. Pol bər ab-e çeşm-e şəkəstən – səbirsizlik və dözümsüzlük etmək.

3. Pol şəkastən – yolu bağlamaq və məhrum etmək”. (Dəstgirdi, 1335: 230)

V. Dəstgirdidən əlavə, başqa mənbələr də “pol şəkastən” feilinin məhrum olmaq, taqətdən düşmək mənalarda işlənməsini qeyd etmişlər. Məhəmməd Ədib Tusi “Fər-həng-e loqat-e ədəbi” əsərinin I cildində “pol şəkastən” feilinin “məhrum olmaq” məna-sında işlənməsinə dair Xaqaninin “Fələk pol bər deləm xahəd şəkastən”. (Tusi, 1345: 129) (Fələk məni ürəyimin arzularından məhrum edəcək) misrasına istinad etmişdir.

Deməli, bu faktlardan məlum olur ki, yuxarıda göstərilən beyt belə tərcümə edilməlidir: Gah göz yaşını barmağı ilə silirdi,
Gah da taqətsizliyinə çeşmənin suyu ilə təskinlik verirdi (çeşmənin suyu ilə göz yaşının qarşısını alırdı).

3. Məcəzi mənaların nəzərə alınmaması nəticəsində əmələ gələn səhvlər.

Ümumiyyətlə, Nizami əsərlərində özü haqqında söylədiyi beytlər az deyildir. Bu beytlərin düzgün, dəqiq tərcüməsi və şərh Nizaminin həyatı, yaradıcılığı haqqında daha doğru, düzgün fikir və mülahizələr irəli sürməyə imkan verir.

Nizami “Xosrov və Şirin” poemasında özü haqqında belə bir beyt yazmışdır: Nezami yekdəşi xəlvət neşinəst,

Ke nimi serke nimi əngəbinəst. (Xosrov və Şirin, 1333: 44)

Nizami xəlvətdə əyləşən bir dorğadır,

Yarısı sirkə, yarısı baldır. (Xosrov və Şirin, 1960: 42)

Birinci misrada “yekdəş” sözü “dorğa” kimi tərcümə edilmişdir. Bizcə, müasir Azərbaycan ədəbi dilində “dorğa” sözü işlənmir. Ola bilsin ki, “dorğa” sözü müasir fars dilində işlənən “do rəge” sözünün fonetik dəyişikliyə uğramış variantıdır. Məlum olduğu kimi, “do rəge” sözü klassik ədəbiyyatımızda “dürək” şəklində işlənmişdir.

Hörmətli mütərcim “yekdəş” sözünü “dorğa” deyil, “dürək” kimi verməli idi. Əgər dorğa sözünü “do rəge” sözünün dəyişilmiş fonetik variantı olmasını qəbul etsək də belə, bu yalnız “yekdəş” sözünün leksik mənası kimi başa düşülməlidir. Lakin “yekdəş” sözünün məcazi mənası da var. Bizcə, Nizami “yekdəş” sözünü özü haqqında işlətdikdə sözün leksik mənası deyil, onun məcazi mənasını nəzərdə tutmuşdur.

“Yekdəş” sözünün məcazi mənasını izah etməzdən əvvəl həmin beytin “Xosrov və Şirin” poemasının 1983-cü il bədii tərcüməsində yazılmış şərhə diqqət yetirək:

“İkdiş – metis deməkdir. Nizami özünün anasının kürd (sirkə), atasının azərbaycanlı (bal) olduğunu bildirir”. (Xosrov və Şirin, 1962: 379)

Bir anlığa fikirləşək, hansı insan anasını sirkəyə bənzədir?! Özü də Nizami kimi dahi, humanist və insanpərvər bir şair!

Ana hər hansı bir xalqa mənsub olursa olsun, övlad üçün həmişə müqəddəs və ülvidir. Belə fikir Nizami ruhuna ziddir!

Bəs Nizami “yekdəş” sözünü işlətdikdə hansı mənanı nəzərdə tutmuşdur? Şüb-həsiz, Nizami bu sözün məcazi mənasını nəzərə almış və həmin beyti yazmışdır.

İndi isə həmin beyti izah etmək üçün “yekdəş” sözünün məcazi mənasına diqqət yetirək.

“Yekdəş” sözünün məcazi mənası ruhla cismin birgə mənasıdır. Bu söz “əkdəş” şəklində də qələmə alınmışdır.

F. Kar “yekdəş” sözünü belə izah edir:

Yekdəş – vocud-e ensani ke əz lahut və nasut təşkil şod-e əst. (Kar, 1345: 156)

M. Beheşti “əkdəş” sözünün leksik mənaları ilə yanaşı, həmin sözün yuxarıda söy-lənən mənasını qeyd etməklə, məcazi mənaya aid tək cə Nizaminin bu beytini misal göstərmişdir. (Beheşti, 1369: 110)

Bunu da qeyd etməliyik ki, Nizamiyə qədər bir çox Şərq filosofları bu məsələyə aid bir sıra fikirlər irəli sürmüşlər. XI əsr şairi, səyyahı və filosofu Nasir Xosrov Ələvi

“Vəch-e din” adlı əsərində yazır:

“Mərdom əz do qohər morəkkəb şod-e yeke
Cesm-e kəsif və digəri nəfs-e lətif!” (Nasir Xosrov, 1343: 43)

İnsan iki cövhərin – biri kəsif (çirk) cismin, digəri lətif nəfsin (ruhun) tərkibindən yaranmışdır.

Deyilənlərdən nəticə çıxararaq haqqında danışdığımız beyti belə tərcümə və şərh etmək olar:

Nizami xəlvətdə əyləşən bir varlıqdır ki, yarısı sirkə (cisim), yarısı isə bal (ruhdur).

Şair misrada nəzərdə tutduğu “cismi” fani, insanı pis əməllərə sürükləyən mənəbə kimi “sirkəyə”, ruhu isə ölməz, pak və əbədi bir varlıq kimi “bala” bənzətmişdir.

4. Düzgün tərcümə edilməyən sözlər, tərkiblər, ifadələr və misralar.

Həyatəş ba məsnha həmrekabəst,

Sənuhəş ta qiymət dərhesabəst. (Xosrov və Şirin, 1333: 51)

Beytin tərcüməsi belə verilmişdir:

Həyatı Məsih ilə eyni dərəcədədir,

Səhər meyini içmək qiyamətədək hesabdır. (Xosrov və Şirin, 1960: 45)

İkinci misrada “səbuh” sözü “səhər meyi” kimi tərcümə edilmiş və orijinalda olmayan “içmək” feili də mütərcim tərəfindən artırılmışdır. Lakin burada “səbuh” sözünü “səhər” kimi tərcümə etmək lazımdır. Belə ki, “səbuh” sözünə bitişən “əş” enklitikası işlədilmişdir və bu da üçüncü şəxsin təkisi “onun” mənasını bildirir. “Onun” dedikdə isə Qızıl Arslan nəzərdə tutulmuşdur. Birinci misranın özü də söylədiyimiz fikri təsdiq edir. Həmin misrada da Qızıl Arslanla Məsihin həyatı həmüzəngi (yanaşı) olması verilmişdir.

Məlum olduğu kimi, dini rəvayətlərdə söylənilir ki, Məsih xaça mıxlanmışsa da, lakin ölməmiş və dördüncü göydə öz həyatını davam etdirir. Deməli, Qızıl Arslanın həyatı Məsih kimi davam edəcək. Beləliklə, beytin tərcüməsi belə olmalıdır:

Həyatı Məsih ilə həmüzəngidir,

Onun (Qızıl Arslanın) səhəri qiyamətə qədər (davam edir) sayılır

Digər bir beyti nəzərdən keçirək:

Nəfəs yek-yek beşadi mişomarəd,

Cəhan xəş-xəş bebazi miqozarəd

Tərcümədə oxuyuruq:

Hər bir anını sevinclə keçirir.

Dünyanı gülə-gülə oynadırıq. (Xosrov və Şirin, 1960: 63)

İkinci misrada “be bazi miqozarəd” feli “oynadır”, “cəhan”, “dünya” və “xəş-xəş” (şeyrin vəzninə görə belə oxunmalıdır) isə “gülə-gülə” tərcümə edilmişdir. “Be bazi miqozarəd” feli “oynadır” mənasında olmayıb, “əyləncə ilə keçirmək” mənasındadır. “Bazi” sözünün “əyləncə” və “zarafat” mənalarında olmasına dair bir fakta diqqət yetirək:

M.Bahar “bazi” sözünü “məzah” və “teyyebət” (əyləncə, zarafat) mənasında olmasını qeyd etmiş və “Məcməl-ol-təvarix vəl-qesəs” əsərlərindən “be bazi Ayşe ra qoft peyğəmbər” (Peyğəmbər Ayişəyə zarafatla dedi) cümləsini misal göstərmişdir. (Bahar, 1351: 351)

Deməli, “be bazi miqozarəd” feli əyləncə ilə keçirmək mənasında, “cahan” sözü “vaxt” və yaxud “həyat”, “xəş-xəş” isə “çox xoş” kimi tərcümə olunmalıdır.

Beytin tərcüməsi belə olmalıdır:

Hər bir anını sevinclə keçirir,

Vaxtını (həyatını) əyləncə ilə çox xoş keçirir.

Səhv tərcümə edilən beytlərdən birinə də diqqət yetirək:

Mələk dəm dad-o şirin dəm nemixərd

Ze naz-e xiş muyi kəm nemikərd. (Xosrov və Şirin, 1333: 476)

Tərcümədə oxuyuruq:

Şah dən səpirdi, Şirin dən yemirdi,

Öz nazından bir tük də azaltmırdı. (Xosrov və Şirin, 1960: 271)

Bieinci misrada işlənmiş “dəm dadən” və “dəm xordən” feilləri “dən səpmək” və “dən yemək” mənalarında tərcümə edilmişdir. Halbuki “dəm dadən” “aldatmaq”, “dəm xordən” “aldanmaq” mənasındadır.

Məhəmməd Padşah Şad “Fərhəng-e motərədefat və estelahat” (Bahar, 1352: 351) kitabında (dəm dadən) feilin “aldanmaq” mənasında olmasını qeyd etməklə yanaşı, Hafızdan da bir beyt misal göstərmişdir:

Foru raft az qəm-e eşqət dəməm dəm midəhi ta key.

Sənin eşqinin qəmindən nəfəsim kəsilib.

Nə vaxta qədər sən məni aldadacaqsan.

Deyilənlərə əsasən, beytin tərcüməsi belə olmalıdır:

Şah aldatmaq istəyirdi, lakin Şirin aldanmırdı.

Öz nazından bir tük də azaltmırdı.

Başqa bir beytə nəzər yetirək:

Həme tən şəhvət an pakizeqan ra,

Çenan kain bovəd duşizeqan ra. (Xosrov və Şirin, 1333: 109)

Tərcümədə:

Bütün qızlar kimi,

O təmiz qızların hamısı da şəhvət arzularıydı. (Xosrov və Şirin, 1960: 70)

Birinci misrada “həme tən şəhvət” söz birləşməsi “şəhvət arzulayırdı” kimi tərcümə edilmişdir. Bu misrada qızların gözəl və cəlbedici olmalarından söhbət gedir. Misra belə tərcümə edilməlidir:

O pak qızların bədəni başdan ayağa qədər ehtiras oyadan idi.

Başqa bir beytə diqqət yetirək:

Besərsəbzi neşəstə şah bər təxt.

Ço soltani ke başəd çakerəş bəxt. (Xosrov və Şirin, 1333: 173)

Şah çəmənlikdə taxtında əyləşdi,

Bəxti ona qul olan bir sultan kimi idi. (Xosrov və Şirin, 1960: 98)

Birinci misrada “besərsəbzi” söz birləşməsi “çəmənlikdə” tərcümə edilmişdir. Halbuki bu söz birləşməsi “bəxtəvrlik” mənasında tərcümə edilməlidir.

Ə.Nəfsi “sərsəbzi” söz birləşməsini “bəhreməndi, bəxtiyari və sədətməndi” mənalarında olduğunu qeyd etmişdir. (Nəfisi, 1319-1320: 1880) Deməli, misra belə tərcümə olunmalıdır:

Şah bəxtəvrliklə taxtında əyləşmişdi.

Başqa bir beyt:

Bezdozdi henduyət ra gər nəgirəm,

Ço Hendu doz-d-e nəfərmanpəzirəm. (Xosrov və Şirin, 1333: 262)

Filoloji tərcümədə:

Sənin oğru hindunu (yəni zülfünü) tutmasam,

Mən adımı oğru hindu qoyaram. (Xosrov və Şirin, 1983: 134)

İkinci misrada “nəfərmanpəzirəm” tamamilə ixtisar edilib və əvəzinə “adımı oğru qoyaram” cümləsi əlavə edilibdir. Beləliklə, misranın mənası tamamilə təhrif olunub. Misranın tərcüməsi belə olmamalıdır:

Mən özüm də hindu kimi fərman qəbul etməyən

(tabe olmayan) bir oğruyam.

Başqa bir beytə diqqət yetirək:

Beəyyari ze cay-e xiş bərcəst,

Bərabər-e dəst-e xod busid-o beşəst.

Tərcümədə oxuyuruq:

Cəldliklə yerindən qalxdı,

Öz əlini öpüb yenə əyləşdi. (Xosrov və Şirin, 1960: 236)

Bu beyt Xosrovun Şirin ilə söhbət etdiyi hissədədir. İkinci misrada “dəst” sözü “əl” kimi tərcümə edilmişdir. Xosrovun öz əlini öpməsinin nə mənası var? Beyti şərh etmək üçün burada həmin beytdən əvvəlki beytə diqqət yetirək:

O gözəl dilbərin eşqindən

Az qaldı kürsüdən yıxılsın yerə.

Buradan aydın olur ki, Xosrov Şirini gördükdə həyəcədən özünü itirir, az qalır yerə yıxılsın. Amma o bunu bildirmək istəmir. Sanki Şirinə hörmət əlaməti olaraq onun qarşısında səcdə edib və yeri öpdüyünü bildirmək istəyir.

Digər tərəfdən, bu misrada “dəst” sözü taxt mənasındadır. Həmin sözdən əvvəl “bərabər qarşısı” sözü də işlənmişdir. Deməli, beyt də belə tərcümə olunmalıdır:

Cəldliklə taxtının qarşısını öpüb yerdən qalxdı.

Yenə də öz yerində əyləşdi.

Məqalənin həcmi tərcümədə gedən səhvlərin hamısını sadalamaq imkanı vermir. Lakin ümidvarıq ki, əsərin təkrar nəşrində müəyyən dərəcədə də olsa, söylənilən fikirlərin nəzərə alınması faydalı ola bilər.

QAYNAQLAR:

1. Bahar, M. (1351) *Bahar və ədəb-e farsî*, celd-e əvvəl. Tehran.
2. Beheştî, M. (1369) *Fərhəng-e Səba*. Tehran.
3. Dəstgirdi, V. (1335) *Gəncine-ye Gəncəvi*. çap-e dovnom, Tehran.
4. Ədib Tusi, M.Ə. (1345) *Fərhəng-e loqat-e ədəbi*. bəxş-e nəxost, Təbriz.
5. Hədayət, Sadeq. (1341) *Neveştəha-ye pəragənde*. Tehran.
6. Kar, F. (1345) *Fərhəng cədid-e farsî-befarsî*. Tehran.
7. Məhəmməd Padşah motəxəlləs be Şad. (1346) *Fərhəng-e motərədefat və estəhalat*. Tehran.
8. Nəser Xosrov Ələvi. (1343) *Vəch-e din*.
9. Nəfisi, Ə. (Nazemol-ətteba). (1319-1320) *Fərnudsar ya Fərhəng-e Nəfisi*, Celd-e sevvom, Tehran
10. Nizami Gəncəvi. (1933) *Xosrov və Şirin*. Betshih-e Vəhid Dəstgirdi. Tehran.
11. Nizami Gəncəvi. (1960) *Xosrov və Şirin*. Bakı.
12. Nizami Gəncəvi. (1962) *Xosrov və Şirin*. Tərcümə edəni R.Rza. Bakı.
13. Nizami Gəncəvi. (1981) *Xosrov və Şirin*. Filoloji tərcümə, izahlar və qeydlər filologiya elmləri doktoru, professor Həmid Məmmədzadəninindir. Bakı.
14. Nizami Gəncəvi. (1983) *Xosrov və Şirin*. Bakı.
15. Nizami Gəncəvi. (1981) *Sirlər xəzinəsi*. Filoloji tərcümə prof. R.Əliyevdir Bakı.

Tofiq JAHANGİROV

About philological translation to Azerbaijani Nizami Ganjavi's poem "Khosrov and Shirin"

Summary

Among the research works carried out by Azerbaijani scientists in the field of study and publication of Nizami Ganjavi's legacy in recent years, those related to the philological

translation of the works of the great poet into Azerbaijani have a special place

However, no significant articles on the quality of these translations have been published, except for one or two newspaper articles on the philological translation of Nizami's works into Azerbaijani. In this study, we discuss the quality of the philological translation of Nizami Ganjavi's poem "Khosrov and Shirin" made by Doctor of Philology, Professor Hamid Mammadzade, or, to be more precise, some semantic distortions.

Generally on comparing philological translation of the poem "Khosrov and Shirin" with the original poem, it is clear that the translator mastered the translation with great skill, remained faithful to the spirit and content of the original and managed to recite Nizami's pearls in Azerbaijani. However, there are some mistakes in the translation. We can group them as follows:

1. Mistakes made as a result of incorrect reading
2. Mistakes made as a result of the literal translation of idiomatic expressions;
3. Mistakes made as the result of not taking into consideration figurative meanings
4. Incorrect translation of words, compositions, expressions and verses.

Due to the small size of presented article, we could not list all the mistakes in the translation. However, we hope that it will be useful to take into account the mistakes when the book would be reprinted.

Тофиг ДЖАХАНГИРОВ

О филологическом переводе поэмы Низами Гянджеви «Хосров и Ширин» на азербайджанский язык

Резюме

Среди исследований, проведенных азербайджанскими учеными в последние годы в области изучения и издания наследия Низами Гянджеви, особое место занимают работы, связанные с филологическим переводом на азербайджанский язык произведений гениального поэта.

Несмотря на это, весомых статей о качестве этих переводов опубликовано не было, за исключением 1-2 газетных статей о филологическом переводе на азербайджанский язык произведений Низами.

В данном исследовании доктора филологических наук, профессора Гамида Мамедзаде повествуется о качестве филологического перевода поэмы «Хосров и Ширин» Низами Гянджеви, точнее говоря, о некоторых допущенных смысловых искажениях.

В целом, сравнивая филологический перевод поэмы «Хосров и Ширин» с оригиналом, становится ясно, что переводчик с большим профессионализмом выполнил свое дело, оставаясь преданным духу оригинала и содержания, добился представления одной из жемчужин творений Низами на азербайджанском языке. Однако при изучении перевода нельзя не принять во внимание и некоторые ошибки, которые можно сгруппировать в следующем порядке:

1. Ошибки, допущенные в результате неправильного чтения текста;
2. Ошибки, допущенные в результате дословного перевода идиоматических выражений;
3. Ошибки, допущенные в результате того, что не были учтены фразеологизмы;
4. Неправильно переведенные слова, составы, выражения и строки.

Учитывая, небольшой объем статьи, мы не смогли перечислить все ошибки, допущенные во время перевода. Однако хотим выразить надежду, что при повторном издании произведения, высказанные выше замечки будут полезны и приняты к сведению.